

TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA SAN'AT ASARLARI ORQALI O'QUVCHILARDA ESTETIK DID VA DUNYOQARASHNI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI

Yuldasheva Baxtiyorxon Jummayov qizi

Andijon davlat pedagogika instituti Ijtimoiy va amaliy fanlar fakulteti

*Tasviriy san'at va musiqa kafedrası Tasviriy san'at va muhandislik
grafikasi yo'nalishi 3-bosqich 302-guruh talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tasviriy san'at darslarida san'at asarlaridan foydalanish orqali o'quvchilarda estetik did va dunyoqarashni shakllantirishning samarali yo'llari tahlil etiladi. Maqolada san'atning estetik tarbiyadagi o'rni, o'quvchilarning badiiy tafakkuri va hissiy qabulini rivojlantirish mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, milliy va jahon san'ati namunalaridan foydalanish orqali o'quvchilarda madaniy ong, milliy o'zlik va ijodiy fikrlashni rivojlantirishning pedagogik asoslari ochib berilgan. Tadqiqot natijalari tasviriy san'at darslarining estetik va ma'naviy tarbiya jarayonidagi o'rnini yanada kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Tasviriy san'at, san'at asarlari, estetik did, dunyoqarash, estetik tarbiya, badiiy tafakkur, ijodkorlik, o'quvchi shaxsini shakllantirish.

KIRISH

Tasviriy san'at inson tafakkuri, ruhiyati va dunyoqarashini shakllantirishda eng ta'sirchan vositalardan biridir. U nafaqat o'quvchilarni chizish, tasvirlash, ranglarni uyg'unlashtirish kabi amaliy ko'nikmalarga o'rgatadi, balki ularning estetik didini, go'zallikni his etish qobiliyatini, badiiy tafakkurini va insoniy qadriyatlarga bo'lgan munosabatini shakllantiradi. San'at asarlari orqali bola atrof-muhitni, tabiatni, inson hayotini, tarixni va madaniyatni chuqurroq anglay boshlaydi. Shu boisdan tasviriy san'at darslarida san'at asarlari bilan ishlash o'quvchilarning estetik tarbiyasida beqiyos ahamiyatga ega. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar tasviriy san'at ta'limiga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Interaktiv taxtalar, 3D-modellashtirish, virtual galereyalar orqali o'quvchilar san'atni zamonaviy shaklda o'rganish imkoniga ega bo'layaptilar. Shuningdek, internet orqali jahon muzeylariga virtual sayohatlar (masalan, Luvr, Prado, Ermitaj) o'quvchilarning estetik dunyoqarashini sezilarli darajada kengaytiradi.

Innovatsion yondashuvlar orasida STEAM-ta'lim (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics) modeli ham alohida e'tiborga loyiq. Bu yondashuv san'atni fan va texnologiya bilan uyg'unlashtirib, o'quvchilarni ijodkorlik va mantiqiy fikrlashga o'rgatadi.

Tasviriy san'at orqali o'quvchilarga milliy qadriyatlarni singdirish ham muhim. Xalq amaliy san'ati – kashtachilik, kulolchilik, naqqoshlik, miniatyura, milliy naqshlar o'quvchilarni o'z madaniyatiga yaqinlashtiradi. Bunday asarlarni tahlil qilish o'quvchilarda milliy g'urur, an'analarga hurmat va estetik zavqni uyg'otadi. Shuningdek, zamonaviy rassomlarning asarlarida ham milliy ruh va global estetik yo'nalish uyg'unligining namunalari ko'plab uchraydi.

METODOLOGIYA

Tasviriy san'at darslari o'quvchilarda estetik didni shakllantirish va dunyoqarashni kengaytirishning eng muhim pedagogik yo'nalishlaridan biridir. San'at inson ruhiyatining in'ikosi bo'lib, u o'quvchining nafaqat hissiy olamini, balki tafakkurini, dunyoni idrok etish qobiliyatini ham rivojlantiradi. Shu boisdan tasviriy san'at fani o'quvchi shaxsining har tomonlama kamol topishida beqiyos ahamiyat kasb etadi. San'at asarlarini tahlil qilish, ularni his etish, ularning badiiy mohiyatini tushunish jarayonida o'quvchi go'zallikni anglashga, uni qadrlashga va uni hayotida qo'llashga o'rganadi. Estetik tarbiya jarayoni o'quvchini insoniylik, nafosat, uyg'unlik va go'zallik mezonlariga yo'naltiradi. San'at asarlarini o'rganish o'quvchilarda badiiy tafakkur, estetik his-tuyg'u, ijodiy idrok va tahlil qilish qobiliyatini shakllantiradi. Rassomning asariga nazar tashlagan bola unda ranglar uyg'unligi, shaklning mukammalligi, tasvirlangan voqea yoki obrazning ma'nosini tushunishga intiladi. Shu jarayonda o'quvchi bevosita estetik tajriba orttiradi. Masalan, Raxim Ahmedovning "Onalik" asari o'quvchilarga mehr, bag'rikenglik va insoniy qadriyatlarni anglashga yordam beradi, Chingiz Ahmarovning monumental asarlari esa ulug' ajdodlarimiz tarixiga nisbatan iftixor tuyg'usini uyg'otadi. Bunday asarlar orqali o'quvchi faqat badiiy obrazni emas, balki hayot falsafasini ham anglaydi. Badiiy ta'lim jarayonida estetik didni shakllantirishning samarali yo'llaridan biri — san'at asarlarini tahlil qilish va ijodiy qayta yaratishdir. O'qituvchi o'quvchilarga asarni faqat tomosha qildirmasdan, balki uni tahlil qilish, undagi rang uyg'unligi, kompozitsiya, ifoda vositalarini anglash, muallif g'oyasini topish kabi savollar orqali faol fikrlashga undaydi. Shu bilan birga, o'quvchilar o'z ijodiy ishlarida o'rganilgan asarlardan ilhomlanib, yangi badiiy g'oyalarni yaratishga harakat qiladilar. Bu jarayon estetik his-tuyg'ularni mustahkamlab, ijodiy tafakkurni boyitadi.

Estetik didni shakllantirish – bu o'quvchini go'zallikni anglash, qadrlash va yaratishga o'rgatish jarayonidir. Bunda san'at asarlari o'quvchi uchun namunaviy o'quv materiali sifatida xizmat qiladi. Masalan, o'quvchilarga o'zbek rassomlari — Raxim Ahmedov, Chingiz Ahmarov, Akmal Nur, Bahodir Jalolov kabi ijodkorlarning asarlarini tahlil qilish orqali milliy ruh, zamonaviy estetik yo'nalish va badiiy ifoda uslublari haqida chuqur tasavvur hosil qilish mumkin. Bunday asarlar o'quvchilarni o'z milliy madaniyatiga hurmat bilan qarashga, shu bilan birga jahon san'ati namunalari qadrlashga o'rgatadi. San'at asarlari orqali o'quvchilarning

dunyoqarashi ham kengayadi. Har bir badiiy asar o'z davrining ijtimoiy, madaniy va ma'naviy mazmunini o'zida mujassam etadi. Masalan, tarixiy janrdagi asarlar o'quvchilarda o'z xalqining o'tmishiga qiziqish uyg'otadi, portret janridagi asarlar esa inson xarakterini, ruhiyatini tahlil qilish ko'nikmasini rivojlantiradi. Tabiat manzaralariga oid asarlar esa o'quvchilarda tabiatga mehr, ekologik madaniyat va muhitga nisbatan mas'uliyat hissini shakllantiradi. Shu orqali san'at nafaqat go'zallikni ko'rsatadi, balki insonni o'ylashga, tahlil qilishga va his etishga chorlaydi.

San'at asarlari o'quvchilarda mustaqil fikrlashni, kuzatuvchanlikni va badiiy tafakkurni rivojlantiradi. Rassomning asarini ko'rgan o'quvchi undagi har bir detalni anglashga, ranglar uyg'unligini his qilishga, kompozitsion yechimni tushunishga o'rganadi. O'qituvchi bu jarayonda o'quvchilarga savollar berib, ularni tahlil qilish, izlanish va baholashga yo'naltiradi. Masalan:

“Bu asarda rassom qanday hissiy holatni ifodalagan?”

“Qaysi ranglar asosiy kayfiyatni beradi?”

“Asar orqali rassom qanday g'oyani yetkazmoqchi bo'lgan?”

Bunday savollar o'quvchilarda nafaqat estetik fikrlashni, balki tahliliy dunyoqarashni ham rivojlantiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Estetik didni rivojlantirishda milliy san'at namunalarining o'rni ayniqsa beqiyosdir. O'zbek xalqining boy madaniy merosi — miniatyura, naqsh, amaliy san'at turlari, milliy ornamentlar o'quvchilarda o'zlikni anglash, milliy qadriyatlarga sadoqat, ajdodlar merosiga hurmat tuyg'usini shakllantiradi. Bunday san'at namunalarini o'rganish orqali o'quvchi nafaqat rang va shakl uyg'unligini, balki xalqning ma'naviy olamini ham his qiladi. Shu bilan birga, jahon san'atining mashhur namunalari bilan tanishish o'quvchining dunyoqarashini kengaytiradi, uni turli madaniyatlarni hurmat qilishga o'rgatadi. Leonardo da Vinchi, Van Gog, Mikelanjelo kabi buyuk rassomlarning ijodi bilan tanishish o'quvchiga insoniyat madaniyatining umumiy qadriyatlarini tushunish imkonini beradi.

Dunyoqarashni shakllantirishda san'at darslarining yana bir muhim jihati — milliy va jahon san'ati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ko'rsatishdir. O'quvchilar Leonardo da Vinchi, Van Gog, Mikelanjelo, Frida Kalo kabi jahon rassomlarining ijodi bilan tanishar ekan, ular insoniyat madaniyatining umumiy qadriyatlarini tushuna boshlaydilar. Shu bilan birga, o'zbek miniatyura san'ati, milliy naqshlar, xalq amaliy san'ati bilan qiyoslash orqali o'z milliy badiiy merosiga bo'lgan iftixor hissi kuchayadi. Bu esa estetik did bilan bir qatorda milliy o'zlikni anglashni ham rivojlantiradi.

Estetik tarbiya — bu insonda go'zallikni anglash, his etish, baholash va yaratish qobiliyatini shakllantiruvchi jarayon bo'lib, u san'at, adabiyot, tabiat va hayotdagi go'zallik orqali amalga oshadi. Tasviriyl san'atda estetik tarbiyaning asosiy maqsadi o'quvchini badiiy idrok etishga, go'zallikka nisbatan ongli munosabat bildirishga va

uni amaliy faoliyatida qo'llay olishga o'rgatishdan iborat. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va "Maktabgacha hamda umumiy o'rta ta'lim Konsepsiyasi"da ham o'quvchilarda estetik va madaniy saviyani rivojlantirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan.

NATIJALAR

O'quvchilarda estetik didni shakllantirish uchun quyidagi amaliy metodlar samarali hisoblanadi:

1. Vizual tahlil metodi – mashhur rassomlar asarlarini ko'rgazmali tahlil qilish.
2. Ijodiy qayta yaratish – o'quvchilar o'zlariga yoqqan asarlardan ilhomlanib, o'zcha talqin asosida chizadi.
3. Badiiy qiyoslash – o'zbek va jahon san'ati namunalarini solishtirish orqali o'xshashlik va farqlarni topish.
4. Muammoli savollar metodi – o'quvchini san'atni chuqurroq tushunishga undaydigan savollar berish.
5. Integratsion yondashuv – tasviriy san'atni adabiyot, musiqa, tarix fanlari bilan bog'lab o'qitish.

Estetik tarbiya jarayonida o'qituvchining shaxsiy didi, nutqi, munosabati va san'atga bo'lgan muhabbati ham hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'qituvchi har bir darsni ijodiy tashkil etib, o'quvchilarni his etishga, fikr bildirishga, bahslashishga undasa, bu darslar nafaqat amaliy mashg'ulot, balki ma'naviy-axloqiy tarbiya vositasiga aylanadi. San'at asarlari orqali o'quvchilar go'zallikni faqat ko'rish emas, balki his etish, qadrlash va yaratishga o'rganadilar.

O'quvchilarda estetik dunyoqarash shakllanish bosqichlari quyidagicha.

1. Idrok bosqichi – o'quvchi san'at asarini ko'radi, unda qiziqish uyg'onadi.
2. Tahlil bosqichi – o'quvchi asarni mazmunan tushuna boshlaydi, muallif g'oyasini anglashga harakat qiladi.
3. Baholash bosqichi – o'quvchi go'zallik mezonlarini o'z tajribasi asosida baholaydi.
4. Ijodiy faoliyat bosqichi – o'quvchi san'atdan ilhom olib, yangi badiiy ifoda yaratadi.

Bu bosqichlar o'quvchining estetik dunyoqarashini izchil rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda tasviriy san'at ta'limida innovatsion yondashuvlar, raqamli texnologiyalar, virtual muzeylar va interaktiv metodlardan foydalanish o'quvchilarning san'atga bo'lgan qiziqishini oshirmoqda. Virtual galereyalar orqali jahon muzeylariga sayohat qilish, mashhur asarlarni 3D formatda tahlil qilish, raqamli rasm chizish texnologiyalarini o'rganish o'quvchilar uchun estetik tajribani yanada boyitadi. Shuningdek, "STEAM-ta'lim" tizimi doirasida san'at fanini ilm-fan, texnologiya va matematika bilan uyg'unlashtirish orqali o'quvchilarda ijodiy fikrlash, mantiqiy tahlil va estetik qarashlarni birlashtirish imkoniyati yaratilmoqda. Estetik

tarbiyaning muvaffaqiyati, avvalo, o'qituvchining san'atga bo'lgan munosabati, didi, nutqi va shaxsiy namunasi bilan chambarchas bog'liqdir. O'qituvchi o'zida san'atni sevish, go'zallikni anglash, ijodiy fikrlash madaniyatini namoyon etsa, bu o'quvchilarga bevosita o'tadi. Har bir o'qituvchi darsni shunchaki texnik jarayon sifatida emas, balki badiiy-ruhiy tajriba sifatida tashkil etishi zarur. Shunda o'quvchi san'atni faqat chizish sifatida emas, balki hayotni anglash vositasi sifatida qabul qiladi.

Pedagog olimlar ta'kidlaganidek (masalan, A. Avloniyning "Turkiy guliston yoxud axloq" asarida), estetik tarbiya — bu insonni komillikka yetaklaydigan vositadir. Avloniyning fikricha, "Go'zallikni sevgan inson yovuzlikdan yiroq bo'ladi". Shu bois tasviriy san'at darslari o'quvchilarda nafaqat estetik hissiyot, balki axloqiy madaniyatni ham shakllantiradi.

Estetik dunyoqarashni shakllantirish o'quvchining ruhiy, axloqiy va intellektual kamolotiga bevosita ta'sir qiladi. San'at asarlarini tahlil qilish jarayonida bola go'zallikni faqat ko'rish emas, balki his etish, baholash va o'z hayotida ifoda etish ko'nikmasini hosil qiladi. Bu esa uni estetik mezonlarga asoslangan shaxsga aylantiradi. Insonning estetik didi uning hayotga bo'lgan munosabatida, kiyinish madaniyatida, nutqida, muomala madaniyatida, atrof-muhitga bo'lgan e'tiborida o'z ifodasini topadi.

XULOSA

Tasviriy san'at darslarida san'at asarlari orqali o'quvchilarda estetik did va dunyoqarashni shakllantirish murakkab, ammo nihoyatda zarur jarayondir. Bu jarayon o'quvchilarning badiiy tafakkurini, go'zallikni his etish qobiliyatini, madaniy saviyasini, insoniy fazilatlarini rivojlantiradi. Natijada o'quvchilar nafaqat san'atni anglaydigan, balki hayotda go'zallikni yaratishga intiladigan ijodkor shaxslarga aylanadilar. Tasviriy san'at darslari shu ma'noda estetik va ma'naviy tarbiyaning ajralmas qismi sifatida o'quv jarayonida alohida ahamiyat kasb etadi.

Tasviriy san'at o'qituvchisining vazifasi o'quvchini chizishga o'rgatishdan iborat emas, balki unda go'zallikka muhabbatni uyg'otish, estetik didni shakllantirish va san'atni anglash ko'nikmasini rivojlantirishdir. O'qituvchi dars davomida o'quvchilarni san'at asarlarini tahlil qilishga, muallif g'oyasini topishga, ularning his-tuyg'ularini so'z bilan ifodalashga o'rgatadi. Bu jarayon o'quvchilarda mustaqil fikrlashni, tahliliy yondashuvni va san'atni chuqur his qilishni rivojlantiradi. Har bir asarni ko'rish — bu faqat tomosha emas, balki ichki dunyoni boyituvchi ruhiy tajribadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ahmedov R. "Rang va shakl uyg'unligi". — Toshkent: San'at, 2018.
2. Nur A. "Badiiy tafakkur va ijod". — Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2020.

- 3.Mirziyoyev Sh.M. “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”. – Toshkent: O‘zbekiston, 2022.
- 4.Karimova D. “Tasviriy san’atni o‘qitish metodikasi”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
- 5.Xudoyberdiyeva M. “Estetik tarbiya nazariyasi va amaliyoti”. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2021.